

שילוב פסטיבל סרטים ישראלים בהוראת העברית

מאת דלית כץ

במאמר הזה אציג מודל שפותח באוניברסיטת ווזליאן ללימוד שפה ותרבות ישראלית דרך סרטים ושילוב של פסטיבל הסרטים הישראלים בתוכנית הלימודים של הוראת העברית. אתרכז בפסטיבל הסרטים הישראלים שהוצג במשך סמסטר האביב האחרון באוניברסיטת ווזליאן ואראה איך השתמשתי בסרטים ישראלים עכשוויים ללימוד השפה והתרבות, ואיך הסרטים האלה הפכו לחלק אינטגרלי ובלתי נפרד ממערכי השיעורים ובניית קורסים מיוחדים לפסטיבל. אציג את הסרטים בפסטיבל, אתאר מה הם תרמו ללימוד העברית, אציג שימושים מעשיים לאוניברסיטאות אחרות ואתן דוגמא של שיעור שלימדתי תוך כדי שימוש במודל הזה. לבסוף אציג כמה רעיונות אפשריים לפיתוח המודל בעתיד.

ראוי לפתוח בתיאור של ההתפתחות של מודל הפסטיבל מבחינה מעשית ורעיונית. המודל פותח כאשר התחלתי ללמד באוניברסיטת ווזליאן בשנת 2000. הרעיון היה לא רק ללמד שפה ככלי לשוני, אלא גם ללמד שפה בהקשר התרבותי שלה. מה מגלה לנו השפה על המצב החברתי, הכלכלי והפוליטי של ישראל בשנות האלפיים? איך נראים חיי היום יום של אנשים שונים בישראל? האם הנושאים שהועלו בסרטים הם מיוחדים לישראל או הינם בעלי משמעות גם לחיים של אנשים במקומות אחרים בעולם? האם דרך צפיית בסרטים יכולים ליצור קשר עם חוגים אקדמאיים שונים? המטרה היא ליצור עניין בקרב הסטודנטים ברמה אקדמית גבוהה כדי שהם ישתמשו בשפה העברית לחשיבה, להבעת רעיונות וגם לתקשורת עם אנשים מתרבות אחרת שהיא גם שונה וגם דומה לתרבות שלהם.

כדי ליצור עניין ואולי גם הזדהות מצד הסטודנטים, התפקיד של המורה במודל הזה הוא לוודא שהסטודנטים יראו את הסרטים, לספק להם רקע על המצב בארץ ולתת להם מטלות שקשורות לסרטים שבהם הם צפו. השלב הבא הוא ליצור אפשרויות שונות ומגוונות שבהן הסטודנטים ישתמשו במיומנויות שונות של השפה בכתב, בעל פה ובהאזנה. על אפשרויות אלה להיות דומות למצבים שיכולים להיווצר בחיים. כתוצאה מכך, הלשון העברית נעשית חלק מן המציאות. לאחר שהמורה הכין את הסטודנטים וגם וידא שהמטלות שלהם בוצעו, יש לעבור לשלב הבא שהוא התנסות של הסטודנטים בחוויה, ולבסוף והשתתפות אקטיבית של הסטודנטים בחוויה תוך כדי שימוש במיומנויות לשוניות חדשות בעל פה ובכתב. דרך המודל הזה הסטודנטים מפתחים חשיבה ביקורתית וסקרנות שיגרמו להם לרצות ללמוד עוד על נושא שעניין אותם. לדוגמא, אפשר להטיל על הסטודנטים לכתוב ביקורת בעיתון על הסרט שהם ראו. דרך הכתיבה הסטודנטים משתמשים במשלבים שונים של השפה: תיאור מצב, הערכת מצב, הבעת דעה, שימוש בשפה רשמית לעומת שפת יום יום, סיכום וניתוח מצב לפי תיאורים אקדמיים (ספרותיות, פסיכולוגיות, סוציולוגיות, כלכליות, פמיניסטיות ועוד).

הרעיון של פסטיבל סרטים התפתח במשך השנים. בהתחלה הבאתי לווזליאן סרטים ישראלים, כל אחד בנפרד, ואחרי כל סרט הבאתי מרצה שדיבר באנגלית על הסרט בהקשר התרבותי שלו. ההרצאה הייתה פתוחה לקהל הרחב. בהמשך החלטתי שפעילויות אלו צריכות

דלית כץ היא פרופ' בחוג ללימודי דת באוניברסיטת וסטליאן במידלטאון, קונטיקט. המאמר מבוסס על סדנא שהציגה המחברת ביולי 2008 באוניברסיטה העברית בירושלים במכון ללימודי יהדות בתפוצות.

להיות חלק מעשיר ומלהיב מלימוד העברית וכך נולד הרעיון של פסטיבל סרטים ישראלים. המילה "פסטיבל" מרמזת על כך שיוקרנו לא רק סרטים נפרדים, אלא שיש להצגתם מטרה, תכנון והמשכיות. הרעיון של הפסטיבל גם נועד למלא חלל שנוצר כאשר וזליאן החליטה להפסיק לשלוח סטודנטים ללמוד בישראל מסיבות ביטחוניות. אם אנחנו לא יכולים לשלוח סטודנטים לישראל, אפשר להביא את ישראל לקמפוס באמצעות הקולנוע, ובכך לתת לסטודנטים עוד סיבה ללימוד עברית ולהשתמש בשפה. אף כי בקורסים שלי אני משלבת ספרות, תרגום, תיאטרון ושירה, הסטודנטים נהנים הכי הרבה מהמדיום של הסרטים.

למעשה, תכננתי את הפסטיבל לפי רמת הסטודנטים בוזליאן. הכיתות לעברית הן קטנות ומספר הסטודנטים בהן הוא בין 26 ל-29 ברמת המתחילים. בדרך כלל המספר יורד בעשרים וחמישה אחוזים ברמה של השנה השנייה, ואילו בשנה השלישית, מלמדים ספרות עברית בסמינר ומספר הסטודנטים לא עולה על עשרה. הסטודנטים הלומדים עברית באוניברסיטה שלא דורשת לימוד שפה זרה הינם בעלי מוטיבציה גבוהה ומוכנים לעבוד קשה כדי ללמוד לא רק את השפה אלא גם את התרבות שלה. כיוון שהקורסים בעברית מקבלים אותו הקרדיט כמו קורסים אחרים באוניברסיטה, ביקשתי שפעילויות ההעשרה מחוץ לכיתה, כמו צפייה בסרטים ודיונים עם מרצים אורחים, יחשבו כחלק מהדרישות של הקורס.

פסטיבל הסרטים הראשון שארגנתי התקיים ב-2006. העיתוי היה מצוין כי באותו זמן הקולנוע הישראלי התחיל לזכות בתשומת לב בינלאומית. כבר בפסטיבל הזה יצרתי את המודל שבו המטרה הייתה לא רק הנאה, אלא גם יצירת חוויה אינטלקטואלית ואקדמית. לכן אחרי הקרנה של כל סרט הייתה הרצאה באנגלית של מומחה שדיבר על אספקט מסוים של הסרט. בין המומחים היו במאי, מפיק, שחקנית, מבקרת קולנוע, פרופסור לקולנוע ועוד.

נוסף לכך, כל הקרנה לוותה בעבודה בעברית שהוטלה על הסטודנטים לעברית לפי הרמה שלהם: משימה תיאורית למתחילים, (מה אהבת/לא אהבת בסרט), משימה הערכתית לרמת הבינונית (כתיבת תגובה לסרט) ומשימה רפלקטיבית לרמת המתקדמים (לכתוב ביקורת על הסרט). אפשר לגוון את המשימות ולהטיל משימות יותר יצירתיות כמו כתיבה מחדש של התסריט מנקודת המבט של אחת מהדמויות המשניות.

כיוון שרציתי שכל הקמפוס וגם אנשים מהקהילה ישתתפו בפסטיבל הסרטים, השתמשתי בפוסטרים שמציגים את הסדרה וגם מציגים כל סרט בצורה נפרדת. הסרט הראשון שהוקרן היה "הסודות" של אבי נשר. הסרט היה חדש, ולכן קיבלנו רשות להקרין אותו אבל לא במסגרת הפסטיבל. כיוון שבעבר כבר הקרנו את הסרט הקודם של אבי נשר סוף העולם שמאלה שעליו הוא דיבר אחרי ההקרנה, הקהל כבר הכיר את העבודה שלו. כדי ליצור משהו מיוחד בשביל הסטודנטים לעברית, תכננתי קורס בעברית על סרטים ישראלים שבו הסטודנטים לא רק למדו על הסרטים שהראינו בפסטיבל, אלא גם על סרטים ישראלים אחרים. הקורס הזה הוצע באותו הזמן שקורס אחר על סרטים ישראלים הוצע באנגלית. אבל הייחוד של הקורס בעברית היה בעובדה שכמה מהמרצים שהרצו באנגלית בפסטיבל אחרי הסרטים, נשאו ללמד על סרטים ישראלים בעברית בקורס שלי. לפיכך, אבי נשר נשאר ללמד בקורס שלי יחידה על סרטים וטרור, המרצה שלימדה את הקורס באנגלית נתנה הרצאת מבוא על התפתחות סרטים ישראלים ועל סרטים עכשוויים, מרצה אורחת אחרת מטעם מחלקה שונה באוניברסיטה שלנו שלא דיברה בפסטיבל הוזמנה להציג סרטי סטודנטים ישראלים. הסטודנטים התבקשו לתקוב עבודה על כל סרט שהם ראו ולהיפגש לשיחה בעברית עם כל מרצה אורח שגם היה לרוב דובר עברית. כל הסטודנטים מהשנה השנייה והשלישית התבקשו להכין שאלות בעברית כדי שהשיחה תזרום. נוסף לכך, כל סטודנט בקורס לסרטים הראה קטעים מסרט ישראלי לפי בחירתו, והיה אחראי על הצגת הסרט ועל הדיון עם שאר הסטודנטים. לבסוף הסטודנטים גם כתבו עבודה סופית על מה שהם למדו על סרטים עבריים בקורס הזה. העבודה חולקה לארבעה פרקים לפי מבנה הקורס והנושאים שנלמדו: סרטים וטרור, סרטים עכשוויים, סרטי סטודנטים ישראלים

וסרטים שהוצגו על ידי סטודנטים אחרים בכיתה שלנו. הסרט שהרשים הכי הרבה את הסטודנטים היה "הסודות". הסרט מדבר של יחסים בין שתי בחורות דתיות בצפת. הנושא של זהות גם דתית וגם מינית הוא נושא מאוד רלוונטי לסטודנטים. כך יצר הסרט גשר בין החיים הפרטיים של הסטודנטים לבין השפה והתרבות הישראלית והעלה נושא למחקר כמו הומוסקסואליות בחברה האמריקאית והישראלית. הסרט יצר עניין בפסטיבל והכין את הרקע לסרט הבא אביבה אהובתי. "אביבה אהובתי" היה הסרט שפתח את הפסטיבל באופן רשמי. הסרט הוא דרמה משפחתית על אם שכל כך עסוקה בגידול משפחתה שלא נשאר לה זמן או כוח להגשים את החלום שלה להיות סופרת. הסרט יצר הזדהות בקרב הקהל הרחב בנושאים כמו הישרדות חיי יום יום, יחסי הורים-בנים ועוד, נושאים שהקהל יכול להזדהות איתם. מקרב הסטודנטים הסרט הרשים בעיקר את אלה שמתעניינים בכתיבה יצירתית. המבנה של אגדה, הסיפור על סינדרלה, עניין את הצופים וההתמודדות עם הקושי לפרסם גרמה להזדהות מרובה בקרב סופרים מתחילים.

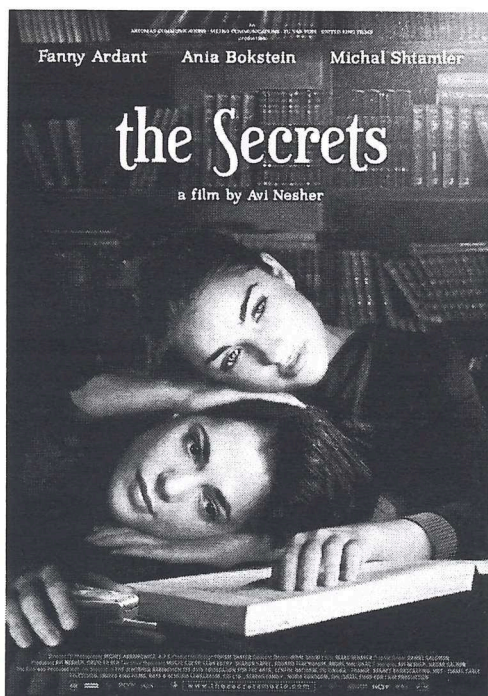
הסרט הבא, "אדמה משוגעת", בא מיד אחרי שהכיתה של השנה השנייה סיימה את היחידה על הקיבוץ בספר הלימודי¹. הסרט מבקר בחריפות את האידיאולוגיה של הקיבוץ שרומסת את חיי הפרט, דבר שהעלה את השאלה האם זאת ביקורת הוגנת. לשם כך הזמנתי חברת קיבוץ לשעבר שגרה בקיבוץ באותו זמן שהסרט התרחש. כמה מהסטודנטים ביקרו ועבדו בקיבוץ והם הוסיפו את דעתם האישית. ויכוחים ואי הסכמות בעברית גרמו לסטודנטים להשתמש באוצר מילים שהם לא ידעו שיש להם.

הסרט "שנת אפס" הציג סיפורים שונים של אנשים בישראל שהחיים שלהם מתקשים זה לזה. המבנה והתוכן המסובכים הוארו על ידי יוצר קולנוע ישראלי שדיבר על תעשיית הסרטים בישראל ובמה היא שונה מזאת שבארצות הברית. הסרט גם הכין את הרקע לסרט האחרון מדחות שגם הוא בנוי משלושה סיפורים נפרדים, אבל קשורים לנשים החיות בתל-אביב. זאת הייתה גם הסיבה שהוזמן מלחין לדבר על כתיבת מוסיקה לסרטים באופן כללי ולמדחות באופן מיוחד. השותף של המלחין הוא בוגר אוניברסיטת וויליאם וכך נוצרו קשרים בין עברית ויהדות לבין המחלקה למוסיקה. הסטודנטים שנרשמו ללמוד עברית למדו גם על קולנוע, מוסיקה, סוציולוגיה ועוד. דבר נוסף שהסטודנטים למדו מהסרטים הוא על מקומות בישראל מזוויות לא צפויות: צפת הדתית והסוערת בסודות, טבריה הענייה ב"אביבה", ירושלים הקדורת ב"מישהו לרוץ איתו"², תל אביב כעיר של עובדים זרים ב"מדחות". כל סרט הציג בעיות ייחודיות לישראל שלא תמיד קוראים עליהן בעיתון: מה קורה עם נערים שבורחים מהבית ("מישהו לרוץ איתו"), אלו בעיות קליטה יש לעולים חדשים מרוסיה ("שנת אפס") או מאתיופיה ("לחיות ולהיות").

הסרט "מישהו לרוץ איתו" איפשר לגשר בין הספרות לקולנוע. הסרט הוא עיבוד על פי ספרו המפורסם של דויד גרוסמן שתורגם לאנגלית. במקרה כזה בכיתות המתקדמות אפשר לבחור קטע מהספר, לעבד אותו לעברית קלה יותר וללמד אותו בכיתה לפני הצגת הסרט. אחרי הצגת הסרט אפשר לערוך דיון על השינויים המתרחשים בתהליך של עיבוד ספרות לקולנוע, איזו גרסה יותר חביבה על הסטודנטים, ועוד.

ספרו האנגלי של לב חקק³, שהודפס כבר שלוש פעמים, על יצירות בספרות העברית שעובדו לקולנוע, יכול להיות לעזר למרצה ולסטודנטים לא רק לגבי היצירות והסרטים הנדונים בו, אלא גם בפרקיו הכלליים על תולדות הספרות העברית המודרנית, תולדות הקולנוע הישראלי והסוגיה של יצירות ספרותיות המעובדות לקולנוע.

פסטיבל הסרטים הישראלי הצליח מאוד בקרב הסטודנטים שלי, גם באוניברסיטה וגם בקרב הקהילה היהודית. מבחינת העברית היתרונות היו מרובים. ראשית, עברית תפסה מקום מרכזי בקמפוס. הפוסטרים קישטו קירות של מחלקות שונות, אנשי פקולטה וסטודנטים שוחחו ביניהם על הסרטים וכתבו על הפסטיבל בעיתון של האוניברסיטה ובאתר שלה.

העברית הוצגה בקמפוס ובקהילה בהקשר רחב, ככלי להעברת מסרים תרבותיים. גם העיתון של הקהילה היהודית בהרטפורד הקדיש כתבה לנושא של הפסטיבל וכיצד הסרטים משקפים את החיים בארץ. הקשר שנוצר בין הקהילה היהודית והעברית היה תוצאת לוואי נוספת של הפסטיבל. אבל ללא ספק, הסטודנטים היו הנשכרים הגדולים ביותר מהפסטיבל. הסרטים יצרו עניין ורצון ללמוד עוד על נושאים כמו מעמד העובדים הזרים בישראל. נושאים יותר מסובכים מצריכים רמת שפה יותר גבוהה, שדורשת יותר מאמץ והשקעה. בעיקר נהניתי לקרוא את העבודות הכתובות שהוגשו תמיד בזמן, ולעיתים קרובות היו יותר ארוכות ומפורטות ממה שביקשתי. ההשקעה של הסטודנטים גם באה לידי ביטוי בשיחות ודיונים בכיתה. סטודנטים השתמשו בידע שלהם מקורסים אחרים, אם זה מהחוג לקולנוע או מהחוג ללימודי נשים, הם יישמו את הידע שלהם בלימודי העברית ויצרו מודל שבו לא רק המורה הוא אקטיבי, אלא גם הסטודנטים הפכו לכוח יוזם ובונה.

המודל שיצרתי בשביל הפסטיבל הצליח מאוד באוניברסיטת וויליאם, אוניברסיטה עילית, שהסטודנטים בה בעלי מוטיבציה גבוהה, סקרנים מבחינה אינטלקטואלית ומשקיעים. הפסטיבל גם הצליח תודות להשקעה הכספית של האוניברסיטה. אף על פי כן, אני מאמינה שהמודל - תוך שינויים מיוחדים לכל מוסד - יכול להתאים למוסדות אחרים.

המורה צריך לתכנן בהתאם לסטודנטים ולמשאבים הכלכליים. הרבה מרצים, בעיקר סופרים ישראלים, מתכננים סיורים באזורים גיאוגרפים מסוימים, בעיקר עם פרסום ספרם באנגלית או הקרנת סרט ישראלי חדש, ומבקשים ליצור קשרים עם תוכניות לעברית במוסדות שונים וגם עם סוכנויות יהודיות, שמארגנות פעילויות ישראליות כמו³ (JCC) והקונסוליה הישראלית באזור, וזה יכול להקל מבחינה ארגונית וכספית. גם לא חייבים לתכנן פסטיבל סרטים ישראלים. אפשר להסתפק בהקרנת סרטים בודדים ובדיון עליהם. החשיפה לילידים דוברי השפה ולחיים התרבותיים בישראל היא חוויה מעשירה בפני עצמה. דרך הישראלים הנמצאים באזור אפשר ללמוד על נושאי התמחות שונים בעברית. אותו עיקרון פועל לגבי מרצים באוניברסיטה.

אפשר להזמין מרצים לדבר על תחומי התמחותם שקשורים לנושא הסרט. אציג שיעור שתכננתי לשנה השנייה בעברית ואראה כיצד שילבתי בתוכו ביקור של מרצה ישראלי. בחרתי את הסיפור "לשבור את החזיר" של אתגר קרת מכיוון שקרת היה הבמאי של "מדוזות" וגם היה מרצה אורח לאחר הקרנת הסרט. הכיתה התכוננה לביקור של קרת על ידי קריאה של הביוגרפיה שלו. בעיקר הודגש האופי הסגנוני המיוחד של סיפוריו הקצרים בהקשר של הספרות הישראלית. הסטודנטים למדו שקרת הוא מאוד פופולארי בקרב הצעירים בארץ אבל גם הוא נחל הצלחה בינלאומית כפי שמעידה העובדה שסיפוריו תורגמו ליותר מארבע-עשרה שפות. דנו בכך, שבכתיבה שלו הגבול בין המציאות לפנטסיה הוא לא ברור ושהשפה שלו היא יומיומית, ישירה, עם הרבה סלנג, ולכן כאשר קוראים את הסיפורים שלו מקבלים את הרושם שכך מדברים ישראלים צעירים. בנוסף למאפיינים הלשוניים שהסטודנטים מוצאים בטקסט, המורה מפנה את תשומת ליבם למקרים מיוחדים. לדוגמא, השימוש במילה "לי" כמו בשפת הדיבור של ילד קטן שהכל מסתובב סביב עולמו, השימוש השגוי של יוד בעתיד בגוף ראשון יחיד, טעות דיבור נפוצה, והביטוי "הכל עלי" שמדגיש את האחריות של הילד לפתרון הבעיה. סטודנטים, בדרך כלל, ישימו לב לשימוש של מילים לא עבריות כמו פורצלן, סקטבורד, בטריות, פייר ועוד. בהקשר זה אפשר לדבר על השפעת התרבות האמריקאית והשימוש בבארט סימפסון כמיצג אותה. בעקבות הדיון הסטודנטים הכינו עבודת בית שקשורה לסיפור. לדוגמא, הם היו צריכים לכתוב סוף שונה לסיפור. הסטודנטים קוראים את עבודותיהם בפני הכיתה במהלך השיעור, דבר שגורם לכך שהם יחשבו על העבודה ברצינות, באחריות וגם ביצירתיות. בעתיד אני מתכננת לכתוב את עבודות הסטודנטים ב-Blackboard כך שהסטודנטים יוכלו לקרוא את העבודות של חבריהם לקורס וגם לכתוב הערות עליהן. אפשרות אחרת היא שהסטודנטים יקראו את העבודות שלהם במחשב. אם יש סרט שעובד לפי סיפור אפשר להראות אותו לסטודנטים ולבקש מהם לתאר במילים שלהם מה קורה. לפני הצפייה רצוי לכתוב על הלוח שאלת מפתח. השאלה מכינה את המשמה הבאה שבה הסטודנטים, מתבקשים לכתוב בזוגות דיאלוג, במקרה זה, בין הילד והאב, ומציגים אותו לכיתה. זאת ההכנה לביקור של קרת. כשהוא בא לאוניברסיטה, הוא קרא את הסיפור ודיבר עליו באנגלית. על סמך ההרצאה שלו וההכנה של הסטודנטים, הסטודנטים כותבים שאלות בעברית ומנהלים שיחה איתו. לפעמים אני רק מתערכת כדי לכתוב על הלוח מילים חדשות. השיחה זורמת ותמיד חסר עוד זמן.

לסיום, אדגיש את העובדה שפסטיבל הסרטים הישראלי יצר התעניינות, התרגשות ויצירתיות בקרב הסטודנטים ועזר לקדם את לימודי העברית באוניברסיטת ווהליאן. אני מקווה שבעתיד אוניברסיטאות וגם בתי ספר נוספים ישלבו סרטים כחלק מהתוכנית ללימודי עברית.

הערות

1. עברית מן ההתחלה החדש, חלק ב, שלומית חייט, שרה ישראלי, הילה קובלינר, אקדמון, 2001.
2. מישור לרוץ אתו, דויד גרוסמן, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2000.
3. Jewish Community Center.
4. עברית מן ההתחלה החדש, חלק ב, שלומית חייט, שרה ישראלי, הילה קובלינר, עמ' 199-200, אקדמון, 2001.

Hakak, Lev. *Modern Hebrew Literature Made Into Films*. University Press of S. America, Inc., 2001.